

До спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19

Національного університету

«Львівська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3,

ауд. 301, ХІХ навчального корпусу

ВІДГУК

**Офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнського
національного університету, Савенка Віктора Васильовича
на дисертацію Павлів-Самоїл Надії Петрівни
«Філософсько-правовий феномен міграції у контексті глобалізаційних
процесів в Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.12 – філософія права**

Вивчення та критичний аналіз тексту дисертаційного дослідження і наукових праць Павлів-Самоїл Н.П., опублікованих за темою дисертації, дають підстави зробити наступні висновки.

Актуальність теми дослідження. Характерною ознакою сучасного цивілізаційного поступу є прагнення до трансформації усіх сфер соціального буття, прикладом якого є всеохоплююча глобалізація. Дійшовши до цього рубежу, людство змушене по-новому сприймати світ і, відповідно, по-новому діяти. Глобалізація підпорядкувала собі всі сфери людської діяльності й водночас посилила та змінила їх. Вагоме місце у цьому процесі належить міжнародній міграції, парадоксальність якої характеризується посилення прикордонного контролю і візового режиму з одного боку, та усуненням кордонів в економіці, інформаційному й культурному просторах з іншого.

Посилення ролі міграції як фактору глобальних соціальних змін актуалізувало інтерес до неї з боку влади, науковців, політиків, підприємців. Особливо цей інтерес зріс, коли на міжнародному рівні почали відчуватися негативні наслідки міграційних процесів, і людство стикнулося з необхідністю координації зусиль багатьох країн для вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із нею. Відтак прийшло усвідомлення надзвичайного розмаїття міграції – у формах, типах, процесах, учасниках, мотиваціях, її політичному, соціально-економічному і культурному контекстах, та виникла потреба у виробленні адекватних механізмів її врегулювання. У цьому контексті рецензоване дослідження Н. П. Павлів-Самоїл викликає неабиякий інтерес, адже є спробою наукового осмислення проблеми формування міжнародних стандартів, як основи національної комплексної політики у сфері міграції та правових основ європейської інтеграції і їхнього впливу на державно-правовий розвиток міграції в Україні.

З огляду на зазначене та положення, викладені дисертанткою (у авторефераті (А) на стор. 1. та рукописі дисертації (Д) на стор. 15-17.), вважаємо, що актуальність теми представленої до захисту Павлів-Самоїл Надією Петрівною роботи є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним із огляду на актуальність теми є *зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами*. За своєю проблемністю, суспільною та науковою значущістю, тема дисертаційного дослідження є новою і цілком відповідає проблематиці докторської дисертації зі спеціальності 12.00.12 – філософія права.

Як зазначає дисертантка (А: 2) на ст. 1, у рукописі дисертації (Д: 18), наукове дослідження здійснено нею відповідно до переліку «Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2016–2020 роки», затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

Тема дисертації виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Цивільно-правове забезпечення суспільних трансформацій в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0119Г103040), відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р. (протокол № 5).

Тему дисертаційного дослідження затверджено у вченій раді Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 58 від 22 жовтня 2019 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є загалом достатнім. Цьому посприяло використання широкого спектру джерельної бази. Як зазначається у рукописі дисертації, дисертанткою, використано 702 джерела, у яких відображені різні аспекти досліджуваної нею проблематики. Дисертаційна робота ґрунтується на високому рівні узагальнень та комплексному підході, її зміст підтверджує фаховість у вирішенні поставлених завдань, які були зумовлені метою дослідження.

Дослідження містить, також значну *методологічну компоненту*. Висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою аргументовані та достовірні і ґрунтуються на сукупності філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методах пізнання, використаних у відповідності до гносеологічних рамок, визначених проблематикою і загальною логікою дослідження, критичним аналізом доктринальних джерел, в яких сформульовано найбільш важливі теоретико-методологічні здобутки українських і зарубіжних вчених, які досліджували проблеми появи, розвитку та правового закріплення філософсько-правового феномену міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі(кінця ХХ – початку ХХІ ст.).

Методологічна основа дисертаційного дослідження Павлів-Самойл Н. П.

зумовлена його предметом, являє собою багаторівневу систему пізнавальних засобів і видається адекватною поставленим у роботі меті та конкретизуючим її завданням. Виправданим є використання автором плюралізму методологічного інструментарію при виборі принципів та методів наукового пізнання, оскільки саме вони становлять фундамент науково-пізнавального процесу, забезпечують єдність та цілеспрямованість дослідницької діяльності.

Наявна дисертація, автореферат та опубліковані роботи свідчать, що їх автором проведено ґрунтовне наукове дослідження. На основі застосування системи методів та вивчення існуючих ідей і категорій, автором чітко визначено завдання дослідження: узагальнити результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, які досліджували міграцію як соціальний феномен; дослідити еволюцію формування концептуальних засад феномена міграції; охарактеризувати та узагальнити методологію проведення філософсько-правового дослідження феномена міграції; розкрити феноменологічну сутність міграції в епоху глобалізації; довести, що міграція є явищем відкритої системи суспільства; виокремити міграцію як форму особистісної свободи; розкрити філософсько-правову сутність особи мігранта; проаналізувати правосвідомість та правову культуру мігранта; визначити особливості акомодатії мігранта до нового соціокультурного середовища; розкрити особливості європейської моделі правового регулювання діяльності мігрантів; проаналізувати міжнародно-правові гарантії статусу біженців; розглянути статус внутрішньо-переміщених осіб як глобалізаційний виклик суспільства; охарактеризувати проблеми у сучасному правовому регулюванні міграційних процесів; означити основні напрями вдосконалення законодавчого регулювання міграційних процесів (А: 3-4, Д: 18–19).

Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний досвід учених, чий науковий інтерес і праця дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисертантка створила власне цікаве й цілісне наукове дослідження, позначене новизною і

багатоаспектністю.

У цілому методологічну базу дисертаційного дослідження, в якій інтегруються філософські та правові концепти проблеми міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі(кінця ХХ – початку ХХІ ст.) можна визнати вдалою. Використання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження забезпечили достовірність результатів дослідження, обґрунтованість яких базується на достатньо переконливій аргументації висловлених положень і висновків, послідовності та логіці викладеного матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Структура дисертації чітка, логічна, побудована за проблемно-тематичним принципом із застосуванням системного та синергетичного підходів.

У вступі авторкою обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на його зв'язок із науковою тематикою роботи кафедри; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про його апробацію, структуру й обсяг (Д: 18–28).

У першому розділі авторкою проведено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми, констатовано міждисциплінарний та системний характер міграції, що зумовлює комплексний підхід до її осмислення на основі досягнень низки наук: філософії права, теоретико-правових (теорії права, історії права) і галузевих юридичних наук (міжнародного, адміністративного права), соціології, економіки, психології, культурології, релігієзнавства (Д: 1.1), а також дослідила еволюцію формування концептуальних засад феномена міграції (Д: 1.2), та провела методологічне обґрунтування темпорально-просторової парадигми філософсько-правового контенту феномену міграції (Д: 1.3).

Другий розділ висвітлює феноменологічну природу міграції в епоху глобалізації. У ньому авторка акцентує увагу на тому, що міграційні процеси сьогодні є критерієм відкритого та розвинутого суспільства, а також

результатом негативного впливу деструктивних соціальних явищ (військові, гуманітарні, релігійні конфлікти, екологічні проблеми, погіршення добробуту) на особу (Д: 2.1); характеризує специфіку суспільства в епоху глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – поч. ХХІ ст., як складної відкритої системи, структурними елементами якої є: особистість, діяльність, взаємозв'язки, соціальні функції і статуси, ролі у цій системі, цінності тощо) (Д: 2.2); дослідила міграцію з точки зору форми зовнішнього вияву особистої свободи індивіда, що характеризується правом на пересування і правом вибору місця проживання(Д: 2.3);

У третьому розділі авторка проаналізувала роль міграції у формуванні особистості мігранта. У ньому Н. П. Павлів-Самоїл обґрунтовала унікальність характеру співіснування особистостей в силу проживання на території країн великої кількості національностей як наслідку глобальної міграції, а відтак звернула увагу на проблеми сучасних міжетнічних і міжкультурних взаємодій в глобалізованому світі (Д: 3.1.); дослідила національні особливості правосвідомості мігранта, що мають глибоке історичне коріння і виявляються у правовій поведінці мігранта (Д: 3.2); розкрила окремі питання акомодатії особи мігранта в сучасних країнах ЄС в контексті співжиття різних релігій (Д: 3.3); дефініціює/уточнює концепти асиміляції, культурної адаптації мігрантів, структурну адаптацію (Д: 3.3).

Розкриваючи проблему проблеми імплементації в Україні міжнародно-правових стандартів регулювання міграційних процесів (Д: 4), дослідниця зосередила увагу навколо проблеми правового врегулювання діяльності мігрантів як ключовому питанні регіональної інтеграції та розвитку в європейському суспільстві (Д: 4.1); дослідила особливості міжнародних стандартів біженців у глобалізаційному філософсько-правовому контексті (Д: 4.2); обґрунтовала необхідність імплементації у національне законодавство захисту вимушено переміщених осіб згідно норм міжнародного права (Д: 4.3).

П'ятий розділ «Міграційні процеси у глобалізаційному європейському

середовищі: проблеми та напрями їх вирішення» складається з двох підрозділів. У ньому Н. П. Павлів-Самоїл логічно і взаємозумовлено розглянула проблему врегулювання міграційних процесів в Україні та запропонувала власну модель її законодавчого врегулювання (Д: 5).

З метою посилення практичного спрямування змісту дослідження та з метою приведення національного законодавства у сфері міграції до відповідності із вимогами Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», дисертантка проаналізувала результати судової практики щодо порушення прав людини і основоположних свобод та на їх підставі дослідила напрями вдосконалення їх законодавчого врегулювання (Д: 4-5).

Ключові результати дослідження викладені у висновках, які за своїм змістом і формою чіткі, аргументовані, логічно впливають з основного змісту дослідження. Заслуговує на увагу різнобічна апробація результатів наукового дослідження, які неодноразово доводились на наукових заходах, науково-практичних міжнародних, всеукраїнських конференціях, семінарах.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації засвічена використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних науковців. Роботі загалом властивий комплексний характер монографічного характеру та наукова новизна в методологічному аспекті.

Найсуттєвіші результати, які відображають внесок дисертації (дисертантки) у розробку означеної проблеми, зводяться до наступних положень(А:5-9; Д: 20-26). Дисертант, зокрема, вважає, що вперше:

1. здійснено комплексне філософсько-правове дослідження міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст.;

2. узагальнено результати наукових праць вчених, які досліджували міграцію та з'ясовано, що міждисциплінарний характер досліджень у сфері міграції, дотичність міграції до усіх сфер суспільного життя і різноаспектність дослідження феномена міграції, дає змогу розглядати

міграцію як: переміщення осіб, внутрішнє чи зовнішнє (за межі території держави), з адміністративно-правової позиції; як реалізація права на свободу загалом чи окремих її проявів (пересування, вибору місця проживання чи перебування, свободи працевлаштування чи самореалізації); як чинник безпеки держави, рівня її розвитку економічного та політичного, а також визначення її ролі у європейському співтоваристві; як соціальний ризик суспільства; як засіб захисту осіб, які шукають притулку тощо;

3. аргументовано, що особливістю європейської методології та концептуальних досліджень міграції є акцентування уваги на релігії як чинникові впливу на інтеграцію мігрантів, з огляду на значну частку мігрантів-мусульман в європейських державах. Виділено такі основні європейські міграційні теорії: теорія виникнення міграції робочої сили, теоретичні моделі міграції робочої сили, концепція транснаціональної міграції, теорія асиміляції та інтеграції мігрантів, теорія сегментарної асиміляції, теорія мобільного переходу, європейський варіант теорії мультикультуралізму, концепції діаспор і європейського ісламу, концепція інтеркультуралізму, теорії вивчення зв'язків між інтеграцією, трудовою мобільністю і ринком праці. Встановлено, що всебічний розвиток європейських теорій розпочався приблизно з 1970-х рр. і був пов'язаний, передусім, з консолідацією та інтеграцією європейських держав, еміграцією з Європи в інші країни та міграцією на європейський континент через брак робочої сили;

3. обґрунтовано причинно-наслідковий характер глобальних процесів та міграції, наявність взаємозв'язку з політичними, соціальними, сімейними, культурними, особистісними, релігійними, екологічними, освітніми, медичними причинами;

4. запропоновано розгляд міграції з точки зору синергетики, відповідно до якої основними характеристиками міграції як системи, що самоорганізується, є відкритість, хаотичність, нелінійність. Система міграції – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які представлені суб'єктами

міграційного процесу, мігрантами та їхніми сім'ями, суб'єктами різних соціальних груп, які стикаються з ними у міграційному процесі, а також соціально-культурні та правові умови, які впливають на активізацію та спричиняють флуктуацію цього процесу;

5. доведено, що основним елементом міграції як системи є особа мігранта, яка за своєю природою, у процесі пізнання та аналізу навколишнього середовища, під впливом інформації, здатна до формування нових уявлень та цінностей, які сприяють її адаптації до нового суспільства, а також є атрактором вибору поведінки, притягуючи до себе множинність траєкторій, внаслідок чого формується особистість та точка біфуркації з розгалуженими можливостями, і свідомими і несвідомими;

6. обгрунтовано визнання особистості мігранта цілісністю суспільних властивостей, які є результатом розвитку та залучення його до системи суспільних відносин за допомогою активної діяльності і спілкування у приймаючому суспільстві; натомість, в аспекті природно-правових властивостей, особистість мігранта формує у ціннісних орієнтаціях суб'єктивно-практичне ставлення до соціальних норм приймаючого суспільства;

7. визначено, що на рівень усвідомлення мігрантом себе одним цілим з соціумом та державою, впливає стан забезпечення правовими нормами інтересів особи та рівень їх дотримання, що надає змогу її розвитку як самодостатньої особистості й ідентифікації себе громадянином відповідної держави;

8. поняття «правосвідомість мігранта», запропоновано розуміти як складний феномен, який формується у процесі міграції та включає знання про правові норми і порядок їх виконання, усвідомлення їх справедливості (несправедливості) й обов'язковості (необов'язковості), і спирається в цих оцінках на культурні та групові цінності, які формуються у міжособистісній чи груповій взаємодії різних національностей, в тому числі з державними органами, інститутами та ідеологіями;

9. запропоновано розмежування стандартів щодо біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту залежно від етапу набуття статусу біженця;

10. вмотивовано потребу внесення змін у норми національного законодавства у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, для усунення їх декларативного характеру.

Дисертантом удосконалено:

1. концептуальні підходи до розуміння природно-феноменологічної сутності міграції в частині змістового наповнення поняття «міграції» в залежності від домінанти конкретної епохи філософського мислення, характеру наукової раціональності, панівної світоглядної настанови й образу людини та взаємоположення «людина – держава», яке проявляється в суспільному феномені міграції у контексті впливу на стан формування морально-етичних, духовно-моральних цінностей, конкретних умов, у межах яких перебуває людина, що спонукає її активувати свою мобільність і як результат стати учасником процесу міграції;

2. основні положення концепції міграції як відкритої системи у соціо-правовому просторі, як сукупності процесів, що мають свої особливості і в спонтанному порядкуутворенні, і в закономірній організації;

3. характеристику природно-правової сутності міграції у глобалізованому світі, в якому міграція виступає одним з найважливіших феноменів, що впливає на соціальні, транснаціональні, економічні зміни, оскільки явища діджиталізації, інтернетизації, соціальні мережі впливають на виникнення нових форм міграційних процесів;

4. поняття філософсько-правової сутності особи мігранта в частині вибору поведінки при впливі того чи іншого фактора, як вольової дії особи, що є ключовим в усвідомленні себе одним цілим з соціумом та державою, що надає змогу розвитку мігранта як самодостатньої особистості та ідентифікації себе громадянином відповідної держави;

5. розуміння акомодатії особи мігранта з позиції результату сукупних

процесів взаємодії інститутів приймаючого суспільства (інститути права; законодавство про імміграцію та про громадянство; інститути ринку – визначення структури зайнятості місцевого та міграційного населення; інститути соціального захисту; інститути культури), з одного боку, і очікувань мігрантів – з іншого (чи орієнтоване приїждже населення на тимчасове (нехай і довгострокове) перебування в країні або на постійне проживання), у яких мігрант зазнає змін у поведінці;

6. наявні умови акомодатії особи мігранта у новому суспільному оточенні, що має своєю сутністю входження його в правовий простір цього суспільства, яке забезпечується всіма інститутами соціалізації, а також різними інститутами права, що беруть участь у процесі адаптації його до нових уже сформованих умов шляхом правового переконання, формування правосвідомості та правової культур. Будучи включеним у певні соціальні групи (етнічну, релігійну, професійну тощо), мігрант приймає у процесі соціалізації відповідну систему групових цінностей і установок, залежно від його суспільно-правового статусу формується ставлення до діючого права;

7. розуміння природно-правової особливості правосвідомості та правової культури мігранта, які формуються у ціннісних орієнтаціях суб'єктивно-практичного ставлення до соціальних норм приймаючого суспільства та стандартів правового орієнтування, з врахуванням набутих у суспільстві виїзду;

8. характеристику міжнародно-правових гарантій у сфері біженців, внутрішньо переміщених осіб та відповідності норм національного законодавства міжнародним стандартам у захисті прав і свобод щодо зазначених осіб, як критерію належного захисту;

набули подальшого розвитку:

9. комплексне філософсько-методологічне дослідження аналізу причинно-наслідкового зв'язку міграції населення з позиції засадничих ідей окремих теорій міграції та підходів правового регулювання, шляхом застосування порівняльно-правового методу в процесі огляду й вивчення

юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного законодавства щодо його відповідності міжнародним нормам;

10. концептуальні засади феномена міграції як природно-правового вияву індивідуальної свободи, виразу певної концепції прав людини, правової основи для системи взаємопов'язаних норм у сфері міграції;

11. теза про те, що міграція є умовою особистісної свободи людини та розуміння її цінності як основної ідеї особистісного самовиразу, і встановлення суспільної мети збереження її у сучасному демократичному суспільстві як головної ідеології протягом усього існування людства;

12. філософсько-правові положення про правосвідомість та правову культуру як природно-правову характеристику мігранта, як розуміння закономірного результату розвитку суспільства, зростання усвідомлення «необхідної поведінки», зміцнення ставлення суспільства, до нації зі своїм правовим станом у взаємозв'язках з іншими націями з точки зору справедливості, моральності, гуманізму;

13. напрями вдосконалення чинного вітчизняного законодавства в частині правового регулювання міграційних процесів, шляхом внесення змін і доповнень до Законів України «Про зовнішню трудову міграцію» і «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Немає сумнівів щодо **практичного значення дисертаційного дослідження**. Його результати, основні теоретичні положення, висновки і узагальнення можуть бути використані в *подальших наукових дослідженнях* за суміжною тематикою (підготовці відповідних розділів, посібників, підручників із навчальних дисциплін з філософії права, теорії права і держави, історії учень про державу і право, історії політичних і правових учень, історії держави і права зарубіжних держав, історії держави і права України, конституційного права України, міжнародного права; у науково-дослідній сфері – як основа для подальшого розвитку світоглядно-методологічної парадигми правової держави, громадянського суспільства,

прав і свобод людини через призму свободи віросповідання; у правовиховній роботі для підвищення рівня правової культури, правосвідомості у поєднанні з універсальними, загальнолюдськими принципами в контексті сучасних вимог щодо вдосконалення сучасної правозахисної системи) та застосовуватися в процесі удосконалення нормотворчої складової вітчизняної юридичної науки (при опрацюванні і прийнятті нормативно-правових актів що регулюють правові механізми у сфері свободи віросповідання; для підвищення ефективності процесу вирішення юридичних спорів та ухвалення правозастосовних рішень щодо свободи віросповідання й уникнення протиріч у сфері свободи совісті).

Повнота викладу одержаних результатів та вірогідність. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 43 наукових публікаціях, із них дві монографії, одна стаття у наукометричній базі Scopus, 23 статті у наукових фахових виданнях України, а також 17 тез доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах.

Характер та зміст наукових статей, у яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, спрямованість науково-практичних конференцій, де відбулась апробація дисертаційної роботи достатньою мірою розкривають досліджувану проблему.

Оформлення дисертації, оцінка мови і стилю дисертаційної роботи. Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12 січня 2017 року № 40. Дослідження написане українською літературною мовою, в науковому стилі. Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. Автором використано 702 джерела, що забезпечує комплексний розгляд поставлених питань та свідчить про глибину наукового пошуку.

Загалом дисертація, яку виконано у формі рукопису та автореферату з відображеними найсуттєвішими положеннями які становлять цілісне та завершене наукове філософсько-правове дослідження феномена міграції у

контексті глобалізаційних процесів в європейському суспільстві у кінці ХХ на початок ХХІ століть із чіткими висновками проблемних питань.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Разом із цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, спірні положення, висвітлення та зауваження щодо яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження. Представимо окремі з них послідовно:

1. Унаслідок стрімкого розвитку глобалізації дедалі більше країн стають поліетнічними та мультикультурними. З філософсько-правової позиції кожна міграція є реалізацією природного права на свободу пересування, обмеження якої повинно бути обґрунтоване лише з позицій інших невід'ємних природних прав у взаємозв'язку їх ціннісних і гуманістичних ієрархій, критеріїв надання переваги (пріоритету) спільності, взаємодоповнення їх змістових характеристик. Водночас, дедалі численніші прояви міграційних конфліктів у всьому світі констатують необхідність у врегулюванні таких елементів міграційної політики, як адаптація, інтеграція та реінтеграція. Вважаємо дискусійною авторська позиція щодо інтеграції мігрантів у приймаючому суспільстві, на користь їхньої акомодатії.

2. Для обґрунтування поширення впливу на мобільність людини автором застосовується нова сфера наукових досліджень – іміджелогія, яка використовує теоретичну базу філософії та її методологію. Так автором зазначається, що до рушійних сил міграційної активності належить масова свідомість, яка фіксує прояви іміджу території. Видається за доцільне систематизувати прояви іміджу чи анти іміджу держави, території які впливають на інтенсивність міграції.

3. Розглядаючи у дисертації природно-правову особливість правосвідомості та правової культури мігранта дисертантом у більшій мірі звернено увагу на дослідженню правосвідомості, як складової правової культури. Вважаємо, що дисертаційна робота збагатилась би з більш

глибшим дослідження іншого складового елементу правової культури мігранта – правового світогляду. Оскільки кожний із них є одним з основних елементів правового впливу та регулятором суспільних відносин, що характеризують соціальну практику як частину емпіричної діяльності, в процесі якої формується суб'єктивне ставлення особи до чинного права та характерних прав і обов'язків, справедливості та несправедливості норм права, сутності й принципів правової організації суспільства, почуттів, настроїв, емоцій, пов'язаних з оцінкою наявного правового режиму.

4. Дисертантка у контексті предмету свого дослідження застосовує поняття «особа мігранта» і «особистість мігранта», вважається, що доцільно більш глибоко розмежувати застосування цих понять.

5. У дисертації автором зазначається про загострення суспільно-кризової ситуації, що вимагається переосмислення механізмів забезпечення норм орієнтованих на людину, оскільки ті породжують протистояння інтересів країн транзиту, країн прийняття біженців та викликає активне обурення корінного населення цих країн, та відповідно, формування двох непримиренних суспільних позицій. Представники першої виходять з глобального права на свободу пересування, а представники протилежної позиції виходять з легітимного права національних держав формулювати правила і тим самим обмежувати приплив осіб відповідно до власних інтересів. Вбачається за доцільне обґрунтування авторської ставлення до цих позицій.

Разом з тим, необхідно відзначити, що висловлені мною зауваження містять більше дискусійний характер, ніж принциповий. Істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову новизну, зауваження не мають. Отже положення, які виносяться на прилюдний захист, є розвитком теоретичного підґрунтя сучасної філософії права так і їхнього практичного застосування.

Висновок щодо відповідності встановленим вимогам. Виходячи з вищевикладеного та судячи із змісту дисертації, можна стверджувати, що

дисертація Н. П. Павлів-Самоїл «Філософсько-правовий феномен міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є змістовною оригінальною науковою працею, яка відповідає вимогам ДАК, зокрема Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Павлів-Самоїл Надія Петрівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

професор кафедри теорії та історії держави і права
Західноукраїнського національного університету
доктор юридичних наук, професор

Віктор Савенко

Вчений секретар Західноукраїнського
національного університету
кандидат психологічних наук, доцент

Марія Мудрак